
Trepcza, st. 2, gm. Sanok, woj. krośnieńskie, AZP 112-78/84

Informator Archeologiczny : badania 32, 205-207

1998

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Stanowisko odkryto w 1998r., po odhumusowaniu terenu wykonanym w związku z budową gazociągu tranzytowego Płw. Jamał -Europa Zachodnia.

Stanowisko położone jest ok. 900 m na południowy zachód od wsi. Badaniami objęto powierzchnię około 9 arów w obrębie pasa terenu odhumusowanego w związku z prowadzoną budową gazociągu tranzytowego Płw. Jamał - Europa Zachodnia. Pod warstwą ziemi ornej zalegała warstwa czarnobrunatnego piasku o miąższości około 10 cm, w której znajdowały się fragmenty nowożytniej, średniowiecznej i starożytnej ceramiki naczyniowej, fragmenty przedmiotów żelaznych i krzemienie. Pod tą warstwą natrafiono na stropy 5 obiektów (w tym 4 jamy i 1 bruk kamienny) zagłębionych w piaszczyste podłoże na około 10 – 40 cm. Obiekty miały zarówno w przekroju poziomym jak i w przekroju pionowym zarys nieregularny. Największy z obiektów o wymiarach 1,3 x 2,5 m zawierał dwa fragmenty ceramiki naczyniowej kultury łużyckiej. Jeden z obiektów nie zawierał zabytków a w pozostałych trzech znaleziono wczesnośredniowieczną ceramikę naczyniową, która szczególnie licznie wystąpiła w obiekcie nr 2, gdzie też znaleziono fragmenty kości zwierzęcych, grudki polepy i węgla drzewnego oraz fragment przedmiotu żelaznego. Na podstawie ceramiki naczyniowej obiekty średniowieczne datować można wstępnie na XIII w.

Miejsce przechowywania materiałów i dokumentacji: Państwowa Służba Ochrony Zabytków w Ciechanowie

Wyniki badań będą opublikowane w serii publikacji finansowanej przez EuRoPol GAZ S. A.

Badania nie będą kontynuowane.

Święty Wojciech, st. 7, gm., Międzyrzecz, woj. gorzowskie, AZP 51-14/22 - patrz: paleolit

Targonie, st. 5, gm. Regimin, woj. ciechanowskie, AZP 42-62/53 - patrz: środkowa i późna epoka brązu

Targonie Wielkie, st. 9, gm. Zawady, woj. łomżyńskie, AZP 36-81 - patrz: paleolit

Toczyłowo, st.7, gm. Grajewo, woj. łomżyńskie, AZP 26 – 80 - patrz: mezolit

TREPCZA, st. 2, gm. Sanok, woj. krośnieńskie, AZP 112-78/84

- grodzisko wczesnośredniowieczne (IX ? - XIII wiek)

Badania ratownicze, przeprowadzone w dniach od 28 maja do 30 października, przez mgr. Jerzego Ginalskiego (PSOZ w Krośnie, Muzeum Historyczne w Sanoku). Finansowane przez Komitet Badan Naukowych w Krośnie, Muzeum Historyczne w Sanoku. Trzeci sezon badań. Przebadano powierzchnię 312,5 m².

Grodzisko w Trepczy, st. 2 położone jest na południowo-zachodnim skrawku Pogórza Dynowskiego i wraz z sąsiadującym drugim grodziskiem „Horodna” (st. 1) oraz cmentarzyskiem kurhanowym (st. 3), tworzy wczesnośredniowieczny kompleks osadniczy w paśmie zalesionych wzgórz na lewym brzegu Sanu. Grodzisko „Fajka”, usytuowane na szczycie wzgórza (430 m n.p.m.), około 140 m ponad dnem doliny, zajmuje obszar około 5 ha. Otoczone jest od zachodu, częściowo od południa i północy pięcioma liniami wałów, przy czym dookoły przebieg posiada tylko umocnienie samego majdanu. Od wschodu i południowego-wschodu naturalną obronę stanowiły bardzo strome zbocza i rozpadliny.

Badania tegoroczne, będące kontynuacją prac ratowniczych w latach 1996-1997, miały już charakter stacjonarny i koncentrowały się (tak jak w roku ubiegłym) w obrębie majdanu grodziska. W pierwszej kolejności dokończono eksplorację i dokumentację wykopu I, założonego w najwyższej,

południowej części majdanu, czyli w miejscu odkrycia dwóch obiektów sakralnych. Wykopaliska rozpoczęto od odsłonięcia kamiennych relikwów drewnianej XII-wiecznej cerkwi, które na okres zimy przysypano ziemią, zabezpieczając je uprzednio za pomocą folii oraz plastikowej siatki. Obiekt ten przetrwał praktycznie w stanie nienaruszonym - zachował swój prostokątny zarys z trójbocznie zamkniętą od wschodu apsydą. Po kolejnym wypreparowaniu kamiennych ław piaskowcowych stanowiących podbudowę świątyni (o wymiarach 11 x 5,5 m), przecięto je w dwóch miejscach niewielkim sondażem, celem wyjaśnienia sytuacji stratygraficznej - wzajemnej relacji cerkwi, późniejszej kaplicy i otaczających te obiekty grobów. Półmetrowej szerokości wykop sondażowy potwierdził wcześniejsze przypuszczenia o równoczesnym istnieniu starszego obiektu sakralnego i otaczającego go cmentarzyska. Po znalezieniu cerkwi około połowy XIII wieku, cmentarz funkcjonował w dalszym ciągu, groby lokalizowano niejednokrotnie w bezpośrednim sąsiedztwie jej kamiennych podwalin. Często jamy grobowe wręcz wkopywano w ławy piaskowcowe, natomiast wewnątrz świątyni pozostawiono generalnie wolne. Najpewniej w drugiej połowie XIII wieku wzniesiono na miejscu cerkwi drewnianą, mniejszą kaplicę (o wymiarach 8,5 x 5,6 m), z wyodrębnionym, prostokątnym prezbiterium, użytkując cmentarz w dalszym ciągu, być może nawet jeszcze w wieku XIV.

Celem tegorocznego sezonu badawczego było rozpoznanie sytuacji osadniczej na majdanie grodziska. Przecięto go więc na całej długości wykopem sondażowym (II) w kierunku na zachód od cerkwi, o szerokości 2,5 m wzdłuż osi północ-południe, pozostawiając w części północnej 5-metrowe, nie przekopane odcinki. Sytuacja stratygraficzna nie odbiegała od tej w rejonie świątyni. Pod cienką warstwą ściółki leśnej natrafiono na zwarte podłoże piaskowcowe, w którym bardzo słabo rysowały się jamy grobowe, czy inne obiekty. Udało się uchwycić północną i południową granicę cmentarzyska, które zajmowało jak się wydaje blisko 1/3 powierzchni ponadhektarowego majdanu.

Zadokumentowano kolejnych 35 pochówków, występujących w południowej części wykopu II - do chwili obecnej przebadano 105 grobów. Szkielety zachowały się w stanie na ogół złym, niejednokrotnie tylko kości czaszki i zęby. Powodem tego było bardzo płytkie zaleganie grobów oraz brak płyt piaskowcowych nad jamami. W przypadku kilku pochówków pod dużymi płytami kamiennymi szkielety znajdowały się w stanie prawie kompletnym, w grobach bez konstrukcji kamiennych - niejednokrotnie nie zachowały się wcale. Groby nie zawierały żadnych przedmiotów, kryły szczątki zarówno mężczyzn, kobiet jak i dzieci. O ile wokół cerkwi niemalże wszystkie pochówki były jednakowo zorientowane i oddalone od siebie, o tyle w miejscu sondażu nie były już tak regularne. Utrzymywały wprawdzie układ rzędowy i orientację wschód-zachód (z głową na zachód), ale odstęp między nimi były wyraźnie większe. Od strony południowo-zachodniej cmentarzyska zaobserwowano rodzaj podejścia do jego centralnej partii. Podejście to ułożono z dużych, płaskich kamieni piaskowcowych, wykorzystując częściowo także ich naturalny układ.

W środkowej części wykopu sondażowego (II), odsłonięto zarysy 10 niewielkich jam oraz nieregularnych skupisk kamieni otoczkowych i piaskowcowych. Jamy te, najpewniej o przeznaczeniu gospodarczym, zawierały niewielką ilość materiału zabytkowego, sięgając do głębokości 60-70 cm. Kilka z nich było zapewne jamami posłupowymi - pozostałościami bliżej nieokreślonych konstrukcji naziemnych. Skupiska kamieni otoczkowych i piaskowcowych okazały się być brukami ułożonymi nad jamami grobowymi.

Północna część sondażu była praktycznie pusta - nie zarejestrowano tu żadnych obiektów, podłoże piaskowcowe zalegało bardzo płytko, bezpośrednio pod cienką warstwą ściółki leśnej. Pomiędzy kamieniami naturalnego podłoża znajdowano pojedyncze fragmenty naczyń i kości zwierzęce, świadczące o tym, iż poziom ten musiał być odsłonięty i użytkowany jako naturalny bruk. W całym, liczącym 175 m², sondażu nie natrafiono na ślady zabudowy mieszkalnej, która musiała tu funkcjonować w postaci zrębowych budowli, po których jednak ślady zachowują się niezwykle rzadko.

We wschodniej części majdanu grodziska, około 30 m na północ od relikwów cerkwi, zaobserwowano na jego powierzchni wyraźne wypłaszczenie, z którego w kilku miejscach sterczały kamienie piaskowcowe różnej wielkości. W miejscu tym założono następny wykop o powierzchni 125 m² (wykop IV) celem wyjaśnienia nienaturalnej, jak się na wstępie wydawało, formy terenowej.

Po zdjęciu cienkiej warstwy humusu leśnego, na powierzchni wykopu zarysowały się zwarte struktury rumoszu piaskowcowego, bezsprzecznie ułożonego ręką ludzką. Kamienie te usypano bez zaprawy jako rodzaj fundamentu pod okazałą (?), drewnianą budowlę. W miejscach gdzie teren opadał było ich więcej, występowały tu w kilku warstwach, zaobserwowano wyraźną tendencję do utrzymania jednolitego poziomu w całej tej partii. Na obecnym etapie badań, całkowity zarys budowli jest dość trudny do odtworzenia, nie mówiąc już o określeniu jej przeznaczenia. Niemniej jednak już teraz widoczny jest od strony wschodniej rodzaj wejścia ze starannie ułożonym progiem. W części zachodniej kamienie układają się natomiast w wielobok (ośmiobok), we wnętrzu którego znajdują się resztki pieca (?). Wydaje się, że od północy przylega tutaj jeszcze jedno pomieszczenie, od południa natrafiono zaś na ślady jam posłupowych, mających wyraźny związek z opisywanym założeniem.

W wyniku tegorocznych badań pozyskano niezwykle interesujący, różnorodny i liczny materiał zabytkowy pochodzący generalnie z ostatnich faz wczesnego średniowiecza - od XII do połowy XIII wieku. Wydobyto następujący inwentarz zabytków ruchomych: 707 fragmentów naczyń (w tym 1 fragment naczynia grafitowego), kości ludzkie (fragmenty szkieletów – 35 grobów), kości zwierzęce, 49 gwoździ żelaznych, 39 przedmiotów żelaznych (w tym: 4 „raczki”, 1 wędzidło, 2 kółka, 1 klin), 9 przedmiotów brązowych (w tym: 3 tulejki, 1 szydło/?, 2 sztabki), 5 „placków” brązu cynowego, 10 ozdób brązowych (w tym: 1 fragment dzwoneczka z brązu cynowego, 1 kabłączek z powrotnym zwojem), 14 przedmiotów ołowianych, 1 fragment grzywny /?/ srebrnej, 1 owalny „placek” srebrny, 3 ozdoby złote (półksiężycowate blaszki - nimby /?/ od „ikonoklastów”), 3 ozdoby srebrne (w tym: 1 fragment kolczyka ze złotą aplikacją), 7 pierścieni brązowych (w tym: 1 ze szklanym, podwójnym oczkiem), 1 fragment pierścienia srebrnego zdobionego techniką *niello*, 4 sprzączki brązowe (w tym: 1 srebrzona z żelaznym kolcem, 1 lirowata z brązowym kolcem), 2 pieczęcie ołowiane, 1 fragment złożonego diademu (z przedstawieniem inkrustowanego lub emaliowanego lwa), 1 brązowa „ikonka” z przedstawieniem Archaniola, 1 ołowiana matryca do wyrobu enkolpionów (kuboktoedryczny paciork), 2 krzyżyki-relikwiarze brązowe (1 miniaturowy - awers i rewers, 1 kompletny zdobiony emalią ?), 1 brązowy krzyżyk „jerozolimski”, 6 monet (w tym: 1 denar XI/XII, 1 trojak Zygmunta III /1621/, 1 szeląg ryski, 2 szelągi J. Kazimierza), 11 żelaznych grotów strzał, 7 żelaznych grotów bełtów, 1 grocik brązowy, 1 siekierka brązowa z podniesionymi brzegami, 1 dłuto brązowe z tulejką, 6 noży żelaznych (w tym: 1 z fragmentem drewnianej rękojeści, 1 z fragmentami brązowej taśmy na jelcu), 3 ostrogi żelazne „wielkomorawskie” (w tym: 1 z zaczepami do wnętrza, 1 z zaczepami przekłutymi), 2 ostrogi żelazne (w tym: 1 kompletna z płytką pod bodźcem), 2 wyroby krzemienne (1 odłupek, 1 narzędzie), 3 fragmenty naczynia szklanego, polepa, żużel.

Na szczególną uwagę zasługuje odkrycie dwóch ołowianych pieczęci książęcych, z których jedna była doskonale zachowana i udało się ją precyzyjnie przyporządkować konkretnemu władcy.

Ten niezwykle rzadki wyznacznik chronologiczny potwierdził znakomicie, że w końcu XII wieku musiał istnieć w tym miejscu znaczący ośrodek grodowo-miejski (pieczęć należała do wielkiego księcia nowogrodzkiego i kijowskiego Ruryka Rościsławicza - 1171-1172). Tym samym znalazły się konkretne podstawy do datowania odkrytych relikwii drewnianej cerkwi na okres co najmniej XII wieku. Niezwykle spektakularnym odkryciem było znalezienie fragmentu pozłacanego diademu książęcego - wyrobu najprawdopodobniej bizantyjskiego, ołowianej matrycy do produkcji enkolpionów oraz całej serii przedmiotów kultu i ozdób z brązu, srebra a nawet złota.

Wydobyto również kolejne zabytki (3 ostrogi) potwierdzające związki terenów nadszańskich z obszarami Państwa Wielkomorawskiego w końcu IX i na początku X wieku. Znaleziska natomiast takich wyrobów brązowych, jak: rękojeść sztyletu, siekierka z podniesionymi brzegami, dłuto z tulejką, grocik strzały, dowodzą, iż stanowisko to zasiedlone zostało już we wczesnej epoce brązu. Następny sezon badawczy będzie miał na celu zbadanie wałów grodziska i określenie ewentualnych faz ich powstania.

Materiały i dokumentacja znajdują się w Muzeum Historycznym w Sanoku.

Wyniki badań zostaną opublikowane w „Sprawozdaniach Archeologicznych” i „Acta Archaeologica Carpathica”.

Badania będą kontynuowane.